

Lliçó magistral de Pilar Benejam, doctora honoris causa per la UIB. Alaïor, 27 de maig de 2021

Pilar Benejam

Agraïments

Doctor Llorenç Huguet, Rector Magnífic de la Universitat de les Illes Balears; membres del govern d'aquesta universitat, moltes gràcies pel gran honor que em feu de poder formar part del vostre Claustre universitari. El meu profund agraïment a la Facultat d'Educació, al seu degà i al seu professorat, per haver presentat i defensat la meva candidatura. I a tots vosaltres, el meu reconeixement per celebrar aquest acte a Menorca.

Envio un agraïment molt especial al doctor Bernat Sureda per la documentada i generosa presentació que ha fet dels meus possibles mèrits.

Faig una salutació atenta i cordial a les autoritats acadèmiques i civils de les Illes que avui han tingut la gentilesa d'acompanyar-me. Permeteu que faci una menció per agrair la presència de l'alcalde de Ciutadella, que representa la ciutat on vaig nèixer i a la qual sempre m'he sentit vinculada, i un agraïment a l'alcalde d'Alaïor per la seva hospitalitat.

Faig extensiva la meva gratitud a les autoritats i professorat d'altres institucions, escoles i universitats, de manera especial els de la Universitat Autònoma de Barcelona, on he treballat 33 anys, que sempre m'han honorat amb la seva consideració i amistat.

Gràcies, finalment, a tots els presents: a les persones de la meua família, als companys i amics, als membres dels Moviments de Renovació Pedagògica com el de Menorca, com el de Rosa Sensat, dels quals he après tantes coses. Sense oblidar mai els alumnes que em varen ensenyar a ser mestra.

Per acabar aquests agraïments que podrien ser molt llargs, perquè tinc molt a agrair, permeteu-me un record per Joaquim Farré, el meu marit, perquè sense el seu suport moltes de les coses que he fet no hagueren estat possibles.

Parlament

Persones com jo, que vam començar a treballar en educació a principis dels seixanta, en ple franquisme, buscàvem una alternativa a un sistema que qüestionàvem. Alguns vam tenir la sort de treballar en unes petites escoles privades, en el meu cas Talitha i Costa i Llobera, iniciades per persones que havien viscut, com a mestres o com a alumnes, la revolució educativa que havia representat la República a Catalunya i

especialment a Barcelona. Escoles que en la semiclandestinitat van poder fer camí amb el suport de grups socials que lluitaven per la democràcia i emparades per un sector molt progressista de l'Església.

L'any 1965, d'aquest col·lectiu va néixer l'Escola de Mestres Rosa Sensat, dirigida per Marta Mata, que, fidel a la millor tradició pedagògica, va centrar el seu esforç en la formació dels mestres, perquè sempre hem pensat que la formació del professorat és la clau de qualsevol reforma educativa de qualitat.

Els Moviments de Renovació Pedagògica que a partir de l'exemple de Rosa Sensat van anar sorgint, no ens proposàvem inventar res. En plena dictadura, van ser un crit de resurrecció de l'humanisme que es basa en el reconeixement de la dignitat de tota persona i que considera l'educació un acte de respecte i d'estimació per a tots i cada un dels alumnes. Ens guiàvem per tres objectius bàsics:

1. Ajudar al desenvolupament integral de tots els alumnes com a individus, atenent la seva diversitat de capacitats i d'interessos, sense que ningú se sentís mai fracassat.
2. Formar els alumnes com a futurs membres d'una societat democràtica basada en la capacitat de pensar de manera entenimentada, el diàleg, la participació i la responsabilitat.
3. Volíem que els infants i joves fossin feliços, se sentissin acollits, integrats, i que aprenguessin amb rigor però amb gust i amb interès.

Eugeni d'Ors deia que tot el que no és tradició és plagi i, certament, aquests objectius bàsics els hem mantingut sempre com a fars a l'horitzó. Però la ciència i la tècnica avancen, la societat evoluciona i l'herència que hem rebut ha de ser sempre contextualitzada, millorada, enriquida i ampliada. El coneixement sempre està en construcció i va guanyant capes de significat, troba nous llenguatges que sumen i resten matisos. Per això només pot ensenyar qui sempre aprèn.

En educació queda molt per fer, però no em sembla encertat instal·lar-se en la insatisfacció i dir que no hem avançat, o en el cinisme i dir que no hi ha res a fer. A principi del segle XX la meitat de la població de Barcelona era analfabeta, i s'ha aconseguit, a l'Estat espanyol, els últims cinquanta anys, entre moltes altres coses: escolaritzar tota la població i allargar l'escola obligatòria i gratuïta primer dels 10 als 12 anys, després als 14 i ara als 16 anys; que es valori la rellevància que tenen les primeres edats, d'aquesta manera s'ha integrat en el sistema educatiu l'educació infantil de 3 a 6 anys i ara es treballa per integrar la de 0 a 3 anys. Igualment s'ha aconseguit que la formació dels mestres hagi passat de les escoles normals, considerades de nivell secundari i inferior al batxillerat superior, primer a una diplomatura universitària i ara a una llicenciatura. Que el professorat de secundària hagi de fer un màster professional. S'ha aconseguit la immersió lingüística en català a les escoles públiques, que ara són integrades, mixtes i laiques. Que els docents rebin un sou digne, tinguin un horari raonable i una ràtio d'alumnes per aula de nivell europeu.

Certament alguns d'aquests i altres canvis no s'han fet com esperàvem i demanàvem. També sabem que han estat possibles gràcies a la necessitat de mà d'obra més preparada i al fet de ser membres de la Unió Europea, però cal valorar-los, perquè també són resultat de l'esforç de moltes persones i de molts col·lectius. Reconèixer que es pot fer camí ajuda a aquells que no han perdut mai l'esperança de millorar la societat amb una bona formació dels ciutadans. Que es perdi l'esperança és el que volen els sectors més reaccionaris de la societat, que desitgen el poder letal de la indiferència.

Tanmateix, salvant sempre les excepcions, que n'hi ha, encara no hem aconseguit que el sistema educatiu tingui la desitjada qualitat, i ho demostra el nivell de fracàs escolar, un grau insuportable d'abandó escolar, un finançament insuficient i una gran manca d'afecció de molts alumnes per la seva escola.

Avui, com ahir, *necessitem bons mestres*, i seguim insistint que la formació del professorat és la peça clau de qualsevol reforma en profunditat, i demanem una sèrie de reformes pendents:

La formació qualitativa del professorat no ha estat un tema prioritari ni freqüentat, perquè fins fa poc es pensava que qui sap, sap ensenyar, i això no és cert. Per ensenyar cal saber, però no basta, perquè ensenyar exigeix que els alumnes vulguin aprendre. En diferents contextos, al llarg del segle XX, hi ha hagut intents per millorar la formació del professorat: el que tenen en comú totes aquestes propostes és que moltes van tenir una vida curta i altres van quedar en paper mullat i tan sols no es van aplicar. Totes també tenen en comú uns punts bàsics, perquè, quan es pensa amb rigor sobre la docència, s'arriba a les mateixes conclusions fonamentals. Pensem que un bon mestre o una bona professora posa els alumnes en contacte amb el coneixement i al mateix temps educa. Per a la formació inicial de tots els docents de nivells no universitaris fa temps que proposem que:

- a) Els futurs ensenyants facin un cicle complet d'estudis superiors abans de rebre una formació professional. Pensem que treballant a fons una àrea de coneixement i la seva epistemologia s'arriba a comprendre que el coneixement és un producte social que es va construint en el temps i que, en ser una construcció humana, admet el dubte, el canvi, el joc de preferències i d'interessos, i que no admet el fanatisme, però no cau en l'escepticisme, perquè en cada moment aporta proves, evidències i consensos que permeten acostar-nos a la probabilitat i a la versemblança. Entendre què és el coneixement ja suposa una manera d'ensenyar.
- b) Qui vulgui dedicar-se a la docència hauria de passar una prova de selecció, perquè tothom no serveix per ser mestre o professora. En aquesta prova (en la qual a la preuada Finlàndia aprova un de cada deu aspirants) cal tenir molt present el llenguatge escrit i oral, perquè el llenguatge és la forma única i inevitable de la vida mental; és indispensable l'entrevista, perquè la docència demana empatia, i demostrar una àmplia cultura general. Es recomana un contacte previ amb la

infància o la joventut (colònies escolars, grups excursionistes, associacions esportives), perquè la docència demana molta dedicació.

- c) Els futurs docents rebran una formació professional, teòrica i pràctica, que els capaciti per fer-se càrrec d'un grup d'alumnes i formar part d'un equip de mestres. Aquesta facultat o escola superior del professorat estarà organitzada pensant en un cos únic d'ensenyants i, per tant, en departaments d'infantil, primària, secundària obligatòria, batxillerat i formació professional. Els diversos departaments poden tenir moltes sessions conjuntes, perquè educar és un procés que demana continuïtat i relació entre les edats, les matèries i entre el professorat, i també altres sessions i matèries específiques teòriques i pràctiques.
- d) El saber professional demana coneixement teòric i pràctic. La teoria justifica i orienta la pràctica per saber quina educació volem, per a quina societat, i per conèixer les teories de l'aprenentatge. La pràctica tradueix la teoria en acció. És a la pràctica que es comprova que el coneixement és una reconstrucció personal, que cada alumne té un sistema neuronal i emocional que interpreta el coneixement i fa indispensable el diàleg per comunicar el que sap i pensa i poder reconstruir, completar, enriquir i corregir els aprenentatges. La pràctica ensenya com acollir i escoltar els alumnes, com integrar tothom en el grup classe, com fer que tots i cada un vulguin aprendre i ho aconsegueixin. La pràctica ens fa preguntes que cal contestar treballant en equip, amb formació permanent o amb la recerca.
- e) La teoria educativa sense pràctica és pura especulació, i la pràctica sense teoria es fa repetitiva i divagant. Sempre hem demanat una formació professional dels docents que sigui un anar i venir de l'escola a la universitat i de la reflexió teòrica a la realitat de l'aula.
- f) d) Els futurs docents faran un any de docència o pràctiques guiades, amb responsabilitat, dites d'inducció, que poden donar accés directe, amb certes condicions, a la funció pública. Una bona alternativa a les oposicions.

Per fer possible aquesta proposta, la universitat té pendent dues reformes essencials:

- a) Que les persones que pretenen formar els mestres siguin professionals del nivell per al qual pretenen formar, perquè el coneixement pràctic no es pot substituir. Que un dels mèrits més rellevants per a l'acreditació sigui la professionalitat, que cal demostrar presentant una memòria docent documentada, ben fonamentada i acreditada.
- b) Que, si la formació com a docents relaciona estretament teoria i pràctica, els mestres o professors que atenguin els alumnes de pràctiques als centres rebin un contracte de la universitat, que disposin de temps per atendre els alumnes i per fer reunions amb el professorat de les matèries teòriques. I que els millors mestres de pràctiques siguin el planter d'on surtin els futurs candidats per ser professors a la universitat.

Rector magnífic, soc plenament conscient de l'honor que em feu amb la concessió d'aquest doctorat. Últimament he tingut la satisfacció de comprovar que la Facultat

d'Educació d'aquesta universitat fa camí per aconseguir algunes d'aquestes reformes que nosaltres no hem sabut o no hem pogut generalitzar. El futur es presenta amb problemes, però també amb esperança, perquè la fermesa en la defensa del que és necessari i convenient i l'optimisme de la voluntat són el deure que tenim els docents amb el futur.

Moltes gràcies.

Pilar Benejam

Abril de 2021